

مسأله جمعیت و تحولات باروری

جمعیت و دگرگونی های باروری در گذشته، حال و آینده از متغیرهای اساسی سیاستگذاری و طراحی برنامه های توسعه اقتصادی اجتماعی کشورهاست. جمعیت سرمایه اصلی هر کشور است و توسعه و رونق اقتصادی در همه جوامع متأثر از جمعیت جوان و مولد آن خواهد بود.

یکی از شاخص های کلیدی جمعیت، میزان باروری کلی است. میزان باروری کلی^۱ یعنی تعداد متوسط کودکان متولد شده از یک زن تا پایان دوره فرزندآوری است با این شرط که در تمام این سال ها میزان های اختصاصی سنی باروری ثابت باقی بماند. میزان اختصاصی سنی باروری، میزان های باروری را برای گروه های سنی خاص ۱۰ تا ۱۴، ۱۵ تا ۱۹، ۲۰ تا ۲۴ و... و ۴۵ تا ۴۹ سال در زنان محاسبه می کند.

نرخ جایگزینی یا نرخ باروری در حد جانشینی، شاخص مهم دیگری است. برای این منظور داشتن متوسط ۲/۱ فرزند برای هر زوج لازم است. به عبارتی لازم است تا هر ۱۰ زن حداقل ۲۱ فرزند به دنیا بیاورند تا فرزندان بتوانند جانشین والدین خود شوند.

طی سال های اخیر، نرخ باروری کلی در کشورمان زیر حد جانشینی بوده و روند کاهشی ادامه دارد. سطح باروری خیلی پایین برای مدت طولانی می تواند منجر به

TFR: Total Fertility rate

دکتر محمد احمدیان

مدیر سلامت جمعیت، خانواده و مدارس
دانشگاه علوم پزشکی مشهد

زهرا موسی آبادی

کارشناس باروری سالم
دانشگاه علوم پزشکی مشهد

اهداف آموزشی

انتظار می رود خوانندگان محترم پس از مطالعه:

- برخی از مفاهیم مرتبط با جمعیت را تعریف کنند.
- برخی از علل کاهش باروری در کشور را شرح دهند.
- پیامدهای منفی کاهش باروری و راهکارهای افزایش آن را بیان کنند.

آینده‌ای نه چندان دور می‌تواند صدمات سنگین و جبران‌ناپذیری را بر پیکره جامعه ایرانی وارد کند. موانع اقتصادی نیز عامل دیگری است که بر کاهش آمار ازدواج و فرزندآوری جوانان مؤثر است.

آسیب‌ها و پیامدهای منفی کاهش باروری

برخی از آسیب‌ها و پیامدهای منفی کاهش باروری به صورت خلاصه عبارتند از:

* کاهش نسبت جمعیت جوان و مولد در جمعیت کشور، موجب کاهش نیروی کار و افزایش مصرف‌کنندگان، ایجاد مشکل در رشد و پیشرفت کشور، کاهش تولید ناخالص داخلی، کاهش صادرات محصولات صنعتی، افزایش واردات، کاهش ذخایر ارزی و افزایش بدهی‌های خارجی می‌شود.

* اساساً در جامعه سالمند چابکی و سرعت لازم برای حل مسایل اجتماعی و فرهنگی، خلاقیت و نوآوری و ریسک‌پذیری کاهش می‌یابد. معمولاً کثرت نسل جوان عامل رشد علمی و نوآوری‌ها و موفقیت‌های کشور در عرصه‌های مختلف علمی، ورزشی، اقتصادی است.

* با کاهش تعداد فرزندان خانواده، مسؤولیت نگهداری از والدین سالمند به‌جای چند فرزند بر عهده یک یا دو فرزند خواهد بود که مستلزم صرف هزینه‌های زمانی و مالی زیادی است.

* در فرهنگ ایرانی که مناسبات خانوادگی دارای ارزش بالایی است افزایش تک‌فرزندی در جامعه منجر به بالا رفتن احتمال ازدواج دو تک‌فرزند با یکدیگر و محروم شدن فرزند این زوج از داشتن دایی، خاله، عمو و عمه سبب کم‌رنگ شدن کارکرد اجتماعی عاطفی خانواده در مفهوم وسیع و به هم خوردن تدریجی هنجارهای خانواده ایرانی می‌شود. در چنین شرایطی افزایش احتمال انزوای والدین تک‌فرزند در سنین پیری، دور از ذهن نخواهد بود.

* همچنین تبعات منفی از دست دادن تک‌فرزند، بر جنبه‌های مختلف سلامت جسمی و روانی والدین، از جمله ابتلا به افسردگی و بیماری‌های مزمن بسیار

کاهش جمعیت جوان و سالخوردگی جمعیت و کاهش نیروی کار و رشد منفی جمعیت شود.

برخی از علل کاهش باروری در کشور

یکی از علل مهم کاهش باروری در کشور، تغییر سبک زندگی زوجها و جوانان است. از عوامل دیگر می‌توان به کاهش آمار ازدواج و افزایش متوسط سن ازدواج در زنان و مردان، افزایش فاصله بین ازدواج و تولد فرزند اول و افزایش فاصله بین بارداری‌ها اشاره کرد.

بر اساس اطلاعات موجود، فاصله بین ازدواج و تولد فرزند اول حدود ۳/۵ سال و میانگین فاصله زمانی بین فرزند اول و دوم و نیز دوم و سوم حدود ۵/۵ سال برآورد شده است. با توجه به روند صعودی متوسط سن ازدواج در کشور در سال‌های اخیر، تأخیر طولانی در تولد فرزند اول و فرزندان بعدی سبب خواهد شد که فرصت‌های مناسب برای بارداری از دست برود که این امر به نوبه خود محدود شدن فرزندآوری را به دنبال دارد. همچنین اگر زوجها در آغاز زندگی دارای مشکلات ناباروری باشند، ایجاد فاصله طولانی بین ازدواج و تولد اولین فرزند موجب خواهد شد که مشکل ناباروری برای مدت طولانی تری از نظر پوشیده بماند و طبیعتاً درمان‌های بعدی را نیز با مشکلات بیشتری روبرو کند.

رواج پدیده تک‌فرزندی یکی دیگر از عوامل کاهش باروری است. بر اساس آمارها حدود ۱۹ درصد خانواده‌ها تک‌فرزند هستند. پدیده تک‌فرزندی، در

حین مراقبت و مشاوره، محدودیت در تعداد فرزندان و فرزندآوری به مراجعان القا نشود و از ایجاد ترس و دلهره در مراجعان خودداری شود.

نتیجه گیری

در حال حاضر چالش اصلی کشور ایران در زمینه باروری این است که میزان باروری در سطحی پایین تر از نرخ جانمایی (باروری ۲/۱) قرار دارد که این امر در درازمدت می تواند به نرخ رشد منفی در جمعیت، کاهش سهم جمعیت جوان از کل جمعیت و سالخوردگی جمعیت منتهی شود. در حال حاضر افزایش جمعیت، نیاز جامعه و توسعه کشور مانع است و باید در این مسیر ضمن شناسایی موانع ازدواج و فرزندآوری و رفع یا تسهیل این موانع ساختاری و فراهم کردن زیرساخت های لازم، جوانان را به ازدواج و افزایش فرزندآوری تشویق کنیم.

بیشتر از خانواده های چند فرزند است.
* نکته مهم دیگر این است که روند تک فرزندی در زنان و مردان تحصیل کرده رو به افزایش بوده و این مسأله می تواند به عنوان یک ضرر بزرگ تلقی شود و کشور را از زن انسان های برتر و نخبه محروم کند.
* کاهش جمعیت همچنین موجب کاهش اقتدار ملی و بروز مسایل سیاسی امنیتی برای کشور می شود.

راهکارهای افزایش باروری

ترویج سبک زندگی اسلامی ایرانی و فرهنگ دوری از تجمل گرایی، فرهنگ سازی برای افزایش فرزندآوری و آگاه سازی زوجها نسبت به پیامدهای بی فرزندی و کم فرزندی، رفع موانع اقتصادی، حمایت مالی جوانان برای ازدواج و فرزندآوری و الگوگیری از سیاست های جمعیتی موفق دیگر کشورها، می تواند بر رفتارهای زوجها و تمایل آنان به فرزندآوری مؤثر باشد و کشور را از بحران کاهش رشد جمعیت خارج کند.

در راستای سیاست های کلی جمعیت ابلاغ شده از سوی مقام معظم رهبری در سال ۱۳۹۳، می بایست ارایه دهندگان خدمات در مراکز خدمات جامع سلامت، برنامه های باروری سالم و فرزندآوری در راستای افزایش نرخ باروری کلی و تشویق جدی زنان و مردان به فرزندآوری و همچنین دستور عمل ها و بخش نامه های ابلاغ شده را به دور از هر گونه القای سلايق، باورها و کلیشه های شخصی خود اجرایی کنند. علاوه بر ترغیب زوجها به فرزندآوری، می بایست در مورد شیوه زندگی سالم با رویکرد ارتقای باروری و فرزندآوری بهنگام به کلیه افراد گروه هدف آموزش داده شود. همچنین

منابع

- * کتاب سلامت باروری و جنسی وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی، ۱۳۹۸
- * دستورالعمل های وزارت بهداشت

به این موضوع امتیاز دهید (۱۰ تا ۱۰۰). کد موضوع ۱۰۵۲۶ پیامک ۳۰۰۰۷۲۷۳۱۰۰۱. نحوه امتیازدهی: امتیاز - شماره مقاله. مثال: اگر امتیاز شما ۸۰ باشد (۸۰ - ۱۰۵۲۶)